

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Devlet Kırılganlığı ile Terörizm Arasında Bir Bağlantı Var mı? Sahel Ülkelerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi

*Is There a Nexus Between State Fragility and Terrorism? A
Comparative Analysis of The Sahel Countries*

Öz

Bu çalışmanın amacı başarısız ve kırılgan devletlerin uluslararası terörizmin yayılmasına yol açtığı hipotezini tartışmaktır. Sahra-altı Afrika'nın son yıllarda en kırılgan bölgelerinden birisi olan ve uluslararası terörizmden olumsuz anlamda en çok etkilenen Sahel bölgesi bu çalışmada örnek olay olarak ele alınacaktır. Bu bölgedeki devletlerin kırılganlığı ve terörizme ne denli maruz kaldıkları literatürdeki çalışmalara ek olarak Kırılgan Devletler Endeksi ve Küresel Terör Endeksi verileri aracılığıyla tartışılacaktır. Bu çalışmanın bulgularında Sahel bölgesinde kırılganlığın tek başına terörizmin nedeni olmadığını ortaya koyulmaktadır. Bu çalışmada terörün yayılımını önlemek amacıyla sınır güvenliğinin sağlanıp sağlanamaması devlet kırılganlığıyla beraber göz önünde bulundurulması gereken ek bir neden olarak önerilmektedir. Sahel bölgesinde henüz bu terör dalgasıyla karşılaşmamış ülkeler bulunsa da başarısız ya da kırılgan devlet yapılarının sürdürülmesi halinde ve bu yapıların sınır güvenliğini sağlayamamaları durumunda bu ülkelerde yaşayan halklar tehdit altında kalmaya devam edecektir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Küresel Terörizm, Kırılgan Devletler, Sınır Güvenliği, Sahel Bölgesi

Abstract

This study discusses the hypothesis that failed and fragile state structures lead to international terrorism. The Sahel region, one of the most fragile regions of sub-Saharan Africa in recent years and adversely affected by international terrorism, will be taken as a case study in this study. In addition to the studies in the literature, the fragility of the states in this region and the extent to which they are exposed to terrorism will be

Sinan BARAN

Dr. Öğr. Üyesi,
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü.
sinan.baran@ahievran.edu.tr
ORCID : 0000-0003-0285-9647

Cilt / Issue: 12(1) 427-454

Geliş Tarihi: 09.01.2024

Kabul Tarihi: 25.09.2024

Atıf: Baran, S. (2024). Devlet kırılganlığı ile terörizm arasında bir bağlantı var mı? Sahel ülkelerinin karşılaştırmalı bir analizi. *Tesam Akademi Dergisi*, 12(1), 427-454. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1416879>.

discussed through the data of the Fragile States Index and the Global Terrorism Index. The findings of this study reveal that fragility alone is not the cause of terrorism in the Sahel region. In this study, it is suggested that the inability to ensure border security to prevent the spread of terrorism is an additional reason to be considered together with state fragility. Although there are countries in the Sahel region that have not yet faced this wave of terrorism, the populations living in these countries will continue to be threatened if failed or fragile state structures are maintained and if these structures are unable to ensure border security.

Keywords: Africa, Global Terrorism, Fragile States, Border Security, The Sahel Region

Extended Abstract

Studies linking fragile states to terrorism have found their place in the security studies literature after 11 September 2001, when American and British politicians, diplomats and security chiefs claimed that Al-Qaeda terrorists based in Afghanistan were taking advantage of the fragility of such states. The main research question of this study will be addressed as “Can the hypothesis that failed or fragile states lead to terrorism be verified through the rising wave of jihadist terrorism in the Sahel region?”. In the Sahel region, especially the affiliates of international terrorist organisations such as Al-Qaeda and ISIS have found a ground for expansion through fragile state structures (Bøås and Strazzari, 2020, p. 3). The lack of border security in the Sahel region leads to significant transitivity, which Bøås and Strazzari (2020, p. 13) describe as borderless wars. This study will seek an answer to the question of whether the tendency towards terrorism increases as vulnerability increases in the Sahel region or whether there is another factor that increases this tendency. This study conducted in the Sahel region should be seen as a case study for other regions affected by terrorism. Some states have been affected by terrorism in the Sahel region for more than a decade, as well as states that have not been affected. While fragility or being a failed state is the independent variable of this hypothesis, the emergence of terrorism will be discussed as the dependent variable of this hypothesis. The extent to which fragility or being a failed state is effective in the emergence or spread of terrorism will be analysed in this study.

The Fund for Peace’s Fragile State Index (FSI), which analyses the

fragility of states, and the Institute for Economics and Peace's Global Terrorism Index (GTI-Global Terrorism Index), which provides annual statistics on terrorist activities, will be considered as quantitative data sets that provide the basis for this discussion. In addition, answers to these questions will be sought through a discussion of the studies on the above-mentioned hypothesis in the literature. This study will fill the gap in the literature that analyses the relationship between states in the Sahel region and terrorism through state failure or fragility. In addition, an evaluation of the hypothesis put forward by the studies examining the relationship between state fragility and terrorism through the Sahel region will be made to fill the gap in the literature.

In this study, how the studies in the literature explain the link between fragility and terrorism or what the main arguments of the studies that oppose this link will be discussed in this study. Furthermore, before analysing the relationship between the fragility of states in the Sahel region and terrorism, how terrorism has risen in this region and what studies in the literature say about the origins of terrorism will be examined. After analysing terrorism in the Sahel region through quantitative data by means of FSI and GTI, the extent to which border security is effective in the spread of terrorism will be discussed. The conclusion will discuss the findings of this study and suggestions to improve the hypothesis discussed. Analysing individual cases in the Sahel region, it is difficult to confirm that fragility alone leads to terrorism. Therefore, this study argues that state fragility alone can be seen as a cause of terrorism to a certain extent and suggests that border security may also be a factor that needs to be included in the equation.

As seen in the example of the Sahel region, some states have managed to stay away from terrorism despite being fragile. Mauritania's military and political measures on its borders with Algeria and Mali stand out as the most important point that distinguishes this country from others (Akwei, 2017). Considering Mauritania as an outlier case, one more independent variable can be added to the hypothesis under discussion. Whether border security is ensured or not is another independent variable that stands out in this regard. Therefore, not only vulnerability but also border security can be considered as a reason that has an impact on the spread of terrorism (Bala and Tar, 2021, p. 200). While Boko Haram terrorism was on the rise in northern Nigeria in the early 2010s, it was not considered unlikely that it would soon become active in Chad, Cameroon, Mali, and Niger. The sudden rise of jihadist terrorism in Mali after 2015, at a time of peace with the separatist Tuaregs, was not foreseeable before

the 2011 Libyan intervention. States in the Sahel region urgently need to develop policies to address the problems that cause fragility and take measures to secure their borders against terrorist structures deployed in their neighbouring countries.

As this study argues, the relationship between state fragility and terrorism has become increasingly evident in the Sahel region in recent years through states that are unable to ensure border security. Both national governments and regional and global organisations should take action to solve the problem in and around the Sahel region. At this point, military, economic, political, and social solutions for this region should be implemented as soon as possible, especially under the leadership of the African Union for Africa to find a solution within itself. How to ensure border security is the subject of a separate discussion, but these actors should take action to ensure the border security of the states. Especially the transitivity between Mali, Burkina Faso and Niger reveals that this weakness is effective in the spread of terrorism.

Giriş

Kırılğan devletlerin terörizmle ilişkilendirildiği çalışmalar, 11 Eylül 2001 sonrası Amerikan ve Britanyalı siyasetçilerin, diplomatların ve güvenlik amirlerinin Afganistan’da konuşlanan El-Kaide’ye mensup teröristlerin bu tarz devletlerin kırılğanlığından faydalandığını iddia eden açıklamaları sonrası, güvenlik çalışmaları literatüründe kendilerine yer buldu. Bu çalışmanın temel araştırma sorusu “başarısız ya da kırılğan devletlerin teröre yol açtığına dair hipotez Sahel¹ bölgesindeki yükselen cihatçı terör dalgası üzerinden doğrulanabilir mi?” olarak ele alınacaktır. Sahel bölgesinde özellikle El-Kaide ve Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi uluslararası terör örgütlerinin alt kolları kırılğan devlet yapıları aracılığıyla kendilerine yayılma zemini buldular (Bøås ve Strazzari, 2020, s. 3). Sahel bölgesinde sınır güvenliğinin sağlanamaması önemli bir geçişkenliğe yol açarken Bøås ve Strazzari (2020, s. 13) bu durumu hudutsuz savaşlar olarak tanımlamaktadırlar. Sahel bölgesinde kırılğanlık arttıkça teröre olan eğilim artmakta mıdır ya da bu eğilimi arttıran başka bir unsur var mıdır sorusuna bu çalışmada yanıt aranacaktır. Sahel bölgesi özelinde yürütülen bu çalışmanın terörizmden etkilenen diğer bölgeler açısından bir örnek olay çalışması olarak görülmesi gerekir. On yıldan fazladır Sahel bölgesinde terörden etkilenen devletler olduğu gibi etkilenmeyen devletler de bulunmaktadır. Kırılğanlık ya da başarısız devlet olmak bu hipotezin bağımsız değişkeniyken terörizmin ortaya çıkıp çıkmaması bu hipotezin bağımlı değişkeni olarak tartışılacaktır. Kırılğanlık veya başarısız devlet olmak terörün ortaya çıkmasına ya da yayılmasında ne denli etkilidir bu çalışmada incelenecektir.

The Fund for Peace tarafından devletlerin kırılğanlığının araştırıldığı Kırılğan Devletler Endeksi (KDE-*Fragile State Index*) ve *Institute for Economics and Peace* tarafından terör faaliyetlerinin yıllık istatistiğinin tutulduğu Küresel Terörizm Endeksi (KTE-*Global Terrorism Index*) bu tartışmaya temel oluşturan nicel veri setleri olarak ele alınacaktır. Ayrıca, literatürde yukarıda bahsi geçen hipoteze dair çalışmalar üzerine yapılan tartışma aracılığıyla bu sorulara cevap aranacaktır. Literatürde Sahel bölgesindeki devletlerin terörizmle olan ilişkisini devlet başarısızlığı ya da kırılğanlığı üzerinden ele alan araştırma boşluğu bu çalışma ile doldurulacaktır. Ayrıca, devlet kırılğanlığı ve terörizm arasındaki

1 Geniş olarak yorumlandığında Sudan ve Eritre’yi dahi içine alan bir bölge olan Sahel kavramı bu çalışmada, özellikle Mağrip’in güneyinde kalan ve Batı Afrika ve Orta Afrika’da yer alan ülkeleri kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Sahel bölgesindeki terör faaliyetlerinin Mali ve Çad Gölü Havzası gerçekleştiği göz önünde tutularak böyle bir tercihte bulunulmuştur. Bu bölgelerdeki terörist faaliyetlerin doğuya doğru son uzantısı Çad, Batıya doğru ise Senegal’dir.

ilişkiyi inceleyen çalışmaların ortaya koyduğu hipotezin Sahel bölgesi üzerinden bir değerlendirilmesi yine literatürdeki eksikliği tamamlamak amacıyla yapılacaktır.

Bu çalışmada literatürdeki çalışmalar kırılğanlık ile terörizm arasındaki bağlantıyı nasıl açıklıyor ya da bu bağlantıya karşı çıkan çalışmaların temel argümanları neler yine bu çalışmanın içerisinde tartışılacaktır. Ayrıca, Sahel bölgesindeki devletlerin kırılğanlıklarıyla terörizm arasındaki ilişkiyi incelemeyen önce bu bölgede terör nasıl yükseldi ve literatürdeki çalışmalar terörizmin kökenlerine dair neler söylüyor bunlar incelenecektir. KDE ve KTE aracılığıyla Sahel bölgesindeki terör nicel veriler aracılığıyla incelendikten sonra sınır güvenliğinin terörizmin yayılmasında ne denli etkili olduğu tartışılacaktır. Sonuç bölümünde bu çalışmanın bulguları ve tartışılan hipotezi geliştirmeye yönelik öneriler tartışılacaktır.

Kavramsal Çerçeve: Başarısız ya da Kırılğan Devletler Terörizme Yol Açar mı?

Terörün yol açtığı ölüm sayıları Sahra-altı Afrika'da altyapı yetersizlikleri dolayısıyla ölen çocukların sayısının bir hayli altındadır (Rogers, 2018, s. 396). Ancak, terörü sadece insan ölümleri üzerinden değerlendirmek onun toplumda yarattığı korku ve endişeyi göz ardı etmek anlamına gelir. Ayrıca, bu korku ve endişenin yanında ekonomik anlamda güvensizlik teşkil eden terör bölgelerine yapılan yatırımlar büyük bir engelle karşılaşır. Terörün yol açtığı sorunların görünür ve muhtemelen hesaplanabilir kısmı ölü ve yaralı sayıları olsa da insan hayatına başka olumsuz etkileri olan bir olgudur (Smith, 2020). David C. Rapoport (2022) terörizm literatüründeki en önemli eserlerden biri olan *Waves of Global Terrorism: From 1879 to the Present* adlı kitabında El-Kaide ve IŞİD Afrika'daki uzantılarını dördüncü dalga dini terör grupları arasında saymaktadır. Ancak, bu bölgedeki terör gruplarını yeni bir dalganın ürünü olarak görenler de bulunmaktadır. Tiffany Howard (2010), *Failed States and the Spread of Terrorism in Sub-Saharan Africa* başlıklı çalışmasında "yakın gelecekte Afrika terör örgütlerinin çekim merkezi olacak" iddiasında bulunur ve yeni dalganın Afrika'dan çıkacağını iddia eder. Bugünden bakıldığında özellikle Howard'ın ilk iddiası belli ölçüde gerçeğe dönüşmüş durumdadır ancak şu anki terörizmin yeni bir dalga olup olmadığı tartışmalıdır.²

James Lutz ve Brenda Lutz (2019) terörün başlıca sebepleri arasında ekonomi ve fakirliği görür. Bunların görünür etkileri olarak genç işsizliği,

2 Terör dalgalarıyla alakalı bir derleme için bkz. Kaplan (2016).

toplumsal dışlanma, yoksunluk hissi gibi unsurları ön plana çıkarırlar. Ekonomik gerilemeler ve buhranlar, küreselleşme çağında ekonomik adaletsizlikler toplumdaki fakirleri teröre yaklaştıran diğer unsurlar olarak yorumlanır. Ayrıca, sosyolojik olarak modernleşme ve toplumda yarattığı kültürel tahribat bazı muhafazakâr grupların dış dünyaya sosyal entegrasyonunu zorlaştırır. Bunların arasında küreselleşme karşıtı aşırı sol, ırkçı sağ ve dini gruplar yer alır. 19. yüzyılın mirasları olan emperyalizm ve sömürgeciliğin olumsuz etkileri yine özellikle Sahra-altı Afrika'da terörizmin nedenleri arasında uzun süredir sayılabilir. Son olarak devletler arası ya da iç savaşlar sonucu ortaya çıkan mülteciler ya da mülteci kampları terörizme olan katılımı arttıran unsurlar olarak görülür. Tüm bunların yanında başarısız ve zayıf devletlerin terörizme sağladığı alan Lutz ve Lutz (2019) tarafından önemli bir unsur olarak görülür. Terörizmin nedenlerini açıklayan yaklaşımlara göre siyasi, sosyal, ekonomik, etnik ve dini nedenler bulunur. Bu çalışmada terörün yayılımını doğrudan etkileyen bir unsur olarak başarısız ve zayıf devlet yapılarının tek başına yeterli olup olmadığı tartışılmaktadır. Yukarıda sayılan nedenler elbette etkilidir ancak tek başına en büyük etkiyi yaratan değişken hangisi ya da hangileridir? Bu çalışmada kırılabilirliğin yanında sınır güvenliğinin sağlanamaması da başlıca bir neden olarak ele alınmaktadır.

11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen El-Kaide'nin ABD'deki üç önemli hedefe yönelik terör saldırıları sonrası Afganistan'ın kırılabilir veya başarısız bir devlet olarak ulus ötesi terörizmin yayılmasına ve yerleşmesine imkân tanıyan bir yapıya sahip olup olmadığı literatürde tartışılmaya başlandı. Ayrıca Condoleezza Rice veya Tony Blair gibi önde gelen Amerikan ya da Britanyalı siyasetçiler bu konuyu basın aracılığıyla gündeme getirirken Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi de bu konuya dair politikalar geliştirdi (Rotberg, 2002). 2010'larda ise bu tartışmalar özellikle Irak ve Suriye'de etkili olan IŞİD ve Sahra-altı Afrika'da faaliyet gösteren diğer cihatçı gruplar üzerinden devam etmektedir. Devlet kırılabilirliği, başarısızlığı veya zayıflığı ile terörizm arasındaki bağlantıyı ortaya koyan çok sayıda çalışma mevcuttur (Howard, 2014; 2010; Okafor ve Piesse, 2018; Paşagić, 2020; Piazza, 2008; 2007).

Literatürde terörizme ne yol açar sorusuna verilen yanıtlarda kırılabilir ya da zayıf devlet yapıları, ekonomik sorunlar ve siyasi ve ekonomik katılımın zayıf olması gibi unsurlar öne çıkar. Zorla yer değiştirmeler, göç, kentleşme ve aşırı nüfus yoğunluğu demografik gerilimleri arttırıp teröre yol açan unsurlar arasında sayılmaktadır (Okafor ve Piesse, 2018, s. 699). Okafor ve Piesse (2018) yaptıkları çalışmada kırılabilir devlet

olmanın, çok sayıda mülteci bulundurmanın ve yüksek genç işsizliğine sahip olmanın terörizme doğrudan etki eden unsurlar olduğunu iddia ederler. Doğrudan dış yatırım ve ülkeye giren dövizin ise terörizmi zayıflatan unsurlar olduğunu öne sürerler. Okafor ve Piesse'ye (2018) göre sadece zayıf devlet yapılarının ya da ılımlı İslamcılar siyasetten dışlamanın teröre yol açtığı ya da güçlendirdiği yönündeki varsayımlar Sahra-altı Afrika'da, Ortadoğu'da, Kuzey Afrika'da ya da Güney Asya'da artan gelir adaletsizliklerinin, azalan doğrudan dış yatırımların ve artan genç işsizliğinin terörle ilişkisini gölgelemektedir. Okafor ve Piesse (2018, s. 706) mültecilerin sayısının artması ve genç işsizliğin yüksek boyutlara ulaşması terörizme alan açar diye iddia eder ve özellikle kırılganlık ve terörizm arasında pozitif bir korelasyondan bahsetmenin mümkün olduğunu ortaya çıkarırlar.

Piazza (2008), başarısız devletlerin ulus ötesi terörizme olan etkisini araştırdığı çalışmasında 1973-2003 yılları arası 197 devletle alakalı topladığı veriler ışığında bahsi geçen hipotezi doğrulayan bulgulara ulaştı. Birincisi, kurumsal olarak zayıf devlet yapıları bu devletleri işlevsiz kılarken terörist gruplar bu süreçlere müdahil olabilecek boşluğu bulurlar. İkincisi, bu devletler terörist gruplar için önemli bir insan kaynağı sağlar çünkü nüfusun çoğunluğu siyasi şiddete eğilimli hale gelir. Üçüncüsü, bu devletler hala egemen yapılar olarak kabul edildiği için uluslararası hukuk çerçevesinde dış müdahale zorlaşır ve yolsuzluğa açık durumdaki yönetici ve memurlar teröristler için para karşılığında pasaport, vize gibi bazı kolaylıklar sağlayabilirler (Menkhaus, 2003; Piazza, 2008; 2007). Pašagić (2020, ss. 21-22) başarısız devletlerin terörizmle olan ilişkisini açıklarken onların otorite boşluğundan faydalanıp hem eğitim kampı kurma konusunda hem de saldırı planlamak için üs kurma konusunda terörist gruplara bir fırsat sağladıklarını belirtir. Howard (2010, s. 962), literatürdeki tartışmalarda vurgulanan başarısız devletlerin terör grupları için çekiciliğine ek olarak bu devletlerde ikamet eden halkın da içinde buldukları şartlardan dolayı teröre meyledebildiğini iddia eder.

Literatürde başarısız, zayıf, çökmüş ya da kırılgan devletlerin ulus ötesi teröre doğrudan yol açmayabileceğini iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır (Hehir, 2007; Menkhaus, 2003; Newman, 2007; Patrick, 2011; Simons ve Tucker, 2007; Von Hippel, 2002). Bu çalışmaların bazıları aşağıda göreceğimiz gibi tartışılan hipotezi tamamıyla reddederken bazıları ise kısmen doğru olduğunu ancak bazı eksik konuların açıklığa kavuşturulması gerektiğini ileri sürerler. Simons ve Tucker (2007) literatürdeki genel iddianın aksine uluslararası teröristlerin sadece başarısız devletlerden gelmediğini ve her ülkenin nüfusunun belli bir bölümünün

buna katkı sağladığını iddia eder. Ancak, IŞİD tipi çok uluslu, birden fazla coğrafyada aktif ve çeşitli hedefleri olan yapılanmaların henüz uluslararası politikanın bir konusu olmadığı dönemde yazılmış bu makalede daha çok El-Kaide'nin üyeleri üzerinden bir çıkarım yapılmıştır. Bu demek değildir ki IŞİD'in üyeleri sadece başarısız devletlerden gelmektedir. Fakat 2000'lerde henüz Arap yarımadasının yakınları dışında Asya ve Afrika'dan bu tarz gruplara katılım düşüktü. Ayrıca, ulus ötesi terör gruplarının Soğuk Savaşın son yıllarından günümüze Afganistan, Irak, Kenya, Lübnan, Pakistan, Somali, Sudan ve Suriye gibi başarısız ve zayıf devletlerde konuşlandığı Simons ve Tucker'ın çalışmasında göz ardı edilmiştir (Simons ve Tucker, 2007).

Newman (2007) ise terörle ilişkilendirilemeyen başarısız devletler olduğunu iddia eder ve bu iki olgu arasında doğrudan bir ilişki bulunmaz der. Newman (2007) terörist grupların sadece başarısız ve zayıf devletlerden değil güçlü ve istikrarlı devletlerden de çıkabileceğini savunur ve terörist grupların zayıf ve başarısız devletlerde bulunması bu devletlerin durumları ile doğrudan alakalı olmayabilir ve bu durumu açıklamak için başka değişkenlere de ihtiyacımız vardır der. Hehir (2007) ise benzer şekilde yabancı terör gruplarının başarısız devletlerde düşük yoğunlukta bulunduğunu ve bu devletleri doğrudan terörle ilişkilendiremeyeceğimizi öne sürer.

Patrick'e (2011, s. 7) göre başarısız veya zayıf devletler ile ulus ötesi terör tehditleri arasındaki ilişkiyi açıklarken başvurulan yöntemlerde en az dört unsur eksiktir. Birincisi, devlet başarısızlığı basitçe tanımlanabilecek bir durum değildir; ikincisi, hangi devlet zayıflığının hangi soruna yol açacağı net değildir; üçüncüsü, zayıf devletler geniş bir uluslararası sistemin parçaları olarak dayanıklılık ya da kırılganlıkları konularında bu sistemden etkilenirler; dördüncüsü, ulus ötesi terör tehditlerinin zayıf devlet yapılarına ne gibi zararlar verdiği net değildir. Dolayısıyla, Patrick (2011, s. 10), başarısız ve zayıf devlet olmayı doğrudan terörizmle ilişkilendirmenin mümkün olmadığını ve Ortadoğu veya Sahra-altı Afrika gibi dünyanın belirli noktalarında yoğunlaşan terörist eylemlerin siyasi, dini, kültürel ve coğrafi başka değişkenlerden etkilendiğini iddia eder. Her ne kadar zayıf ve başarısız devletlerdeki güç boşlukları ulus ötesi terörist gruplar için faydalı olsa da kimi zaman ele geçirebilecekleri bir zenginlik olmayınca bu ülkeler bu gruplar için faydasız olabilirler (Patrick, 2011).

Menkhaus (2003, ss. 2-3), Somali gibi bazı başarısız devletlerin ulus ötesi terörist gruplar için neden kullanışlı olmadıklarını açıklarken

dört noktaya dikkat çeker. İlk olarak, bu gruplar buldukları başarısız devletlerde uluslararası terör karşıtı operasyonların kolay bir hedefi haline gelebilirler çünkü uluslararası hukukun aleyhlerine işlediği bir yerde bulunmaktadır. İkinci olarak, devletin çöktüğü yerler yabancılar için güvenli bir ortam sağlamayabilir ve bu tarz yerlerde ulus ötesi terör grupları kolayca ayırt edilirler. Üçüncü olarak, bölgedeki hukuksuzluk belki hukuki yaptırım tehdidini ortadan kaldırır ancak burada uluslararası yardım kuruluşlarının dahi işlediği suçlar cezasız kalabilir. Son olarak, yerel çatışmaların veya savaşın dış aktörlerin de bulunma ihtimalinin olduğu bu tarz yerlerde terörist grupların tarafsız kalmaları zordur ve kendilerini çatışmanın ortasında bırakacak bir tarafa meyiletmeleri gerekebilir.

Bütün başarısız devletlerin teröristler için bir cazibe merkezi olmadığını iddia eden çalışmalar Kenya ve Pakistan gibi zayıf ancak işler durumdaki devletlerin ulus ötesi terör grupları için daha cazip olduğunu ortaya koyarlar (Menkhaus, 2003, s. 14; Patrick, 2011, s. 10). Finansal ve lojistik yapıları sayesinde bu devletler ulus ötesi terörizme önemli bir ağ kurma imkânı sunarlar. Newman'a (2007, s. 464) göre ise terörist gruplar güçlü ve istikrarlı devletlerin ekonomi ve lojistik imkanlarından faydalanarak eylemlerini gerçekleştirirler. Ayrıca, başarısız ve zayıf devletler ile terörizmin tanımları konusunda literatürde bir konsensus olmadığını ve bunlarla alakalı çıkarımların muğlak ve tartışmalı olduğunu ileri sürer. Howard (2010, s. 961) ise terörizm ve kırılma arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurarak Afrika'daki siyaset, ekonomi ve güvenlik sorunlarının devlet başarısızlığına yol açtığını öne sürüp uluslararası destek alan terör gruplarının bu ülkelerde ağ kurabildikleri ve operasyonlarını gerçekleştirebildiklerini iddia eder. Dolayısıyla, literatürde kırılma veya başarısız devlet yapılarının her zaman terörizmin yayılmasında başrol oynamadığını iddia eden çalışmalar da mevcuttur. Bakış açıları itibarıyla terörizmin nasıl yayıldığına farklı cevaplar veren araştırmacılara benzer bir şekilde sınırlarda güvenliğini sağlayamayan kırılma veya başarısız devletlerin terörizmin yayılmasına eğilim gösterdiği bu çalışmada iddia edilmektedir.

Yukarıda tartışıldığı üzere başarısız ve kırılma devletler ile terörizm arasındaki bağlantının zayıf olduğunu iddia eden çalışmalar büyük ölçüde 2011 öncesine dayanır. 11 Eylül saldırıları sonrası yapılan ilk çalışmalar daha çok Amerikan ve İngiliz siyasetçilerin, diplomatların ve güvenlik personellerinin açıklamaları üzerinden başarısız devletler ve ulus ötesi terörizm arasında bir ilişki mevcut mu değil mi buna odaklanır. Çoğunlukla, örnekler Afganistan, Irak, Kenya, Pakistan,

Somali ve Sudan ile sınırlı olduğu için bu hipotezi doğrulamakta güçlük çekerler. Ancak, 2011 Libya müdahalesi ve Suriye İç Savaşı sonrası uluslararası politikada yaşanan dönüşümler bu hipotezi doğrulayacak örneklerin giderek arttığını ve bu tarihten sonra yapılan çalışmaların daha çok bu yönde ispatlar sunduğu görülmektedir. Bu çalışmada da Sahel bölgesindeki yükselen terörizm aracılığıyla iddia edildiği üzere başarısız devlet yapıları sınır güvenliği sağlanamadığı takdirde terörizme yol açan bir etken olarak ele alınmaktadır.

Sahel Bölgesinde Yükselen Terörizm

Son yıllarda darbelerle gündemden düşmeyen Batı Afrika ve Sahel bölgesinin karşılaştığı bir başka ciddi sorun ise bölgede hızla yayılan terörizmdir. İbrahim (2017) Batı Afrika bölgesinde yükselen cihatçı terörizmin küresel, yerel ve bireysel ölçeklerde sebepleri olduğunu öne sürer. Küresel ölçekte cihatçı akımların uluslararası politikayı etkilemesi, yerel ölçekte cihatçıların zayıf ve kırılgan devlet yapılarından faydalanarak arayış içerisinde olan kitleleri etkilemeleri ve bireysel ölçekte yaşamların gündem güne kötüye giden Afrikalıların umutlarını bu örgütlere yönlendirmelerinde Batı Afrika'daki terörizmi gözlemleyebiliyoruz diye iddia eder (İbrahim, 2017). Sahel bölgesindeki terör faaliyetlerinde son dönemde etnik nedenler azalsa da cihatçı terör grupları Hıristiyanlara yönelik saldırılar düzenlemektedir. Ancak, bu grupların hedefinde sadece Müslüman olmayanlar değil aynı zamanda kendilerini desteklemeyen ve şeriatı uygulamanın yolunun cihattan geçtiğini düşünmeyen Müslümanlar da bulunmaktadır. Bölge yeraltı kaynakları bakımından Afrika'nın en zengin bölgelerinden değildir ancak bölgede bulunan çok sayıda kırılgan ve çökmemiş devlet yapısı terör grupları için çekici olmaya devam etmektedir. Dünya Gıda Programı verilerine göre 2023 yılı temmuz ayı itibarıyla 12,7 milyon insan Burkina Faso, Mali ve Nijer'de gıda güvensizliği tehdidiyle karşı karşıyadır (*World Food Programme [WFP], 2023*). *ReliefWeb* (2023a) verilerine göre Haziran 2023 itibarıyla yaklaşık 3 milyon insan Sahel bölgesinde yerinden edilmiştir.

Irak ve Suriye'ye IŞİD'e katılmak için çok sayıda Afrika kökenli insan gitmişti ancak örgütün Ortadoğu'daki etkinliği azalınca bunlardan hayatta kalanlar ya da yakalanmayanlar buldukları yerlerde mülteci konumuna düştüler (İbrahim, 2017, s. 5). 2011 Libya Krizi sonrası Kuzey Afrika'dan Sahel bölgesine doğru inen bu gruplar kendilerine Afrika içerisinde yeni yaşam alanları aradılar. Sahel bölgesi ve Batı Afrika'da yeni grupların ortaya çıkmasına da bu gruplar yol açmıştır. Ekim 2024 itibarıyla bu bölgedeki aktif grupların sayısı sekizi bulmuştur (Bkz. Tablo

1). Bu gruplar genel olarak Burkina Faso, Mali ve Nijer'de faaliyet gösteren gruplardır. Ancak, bu üç ülkenin yanında Kuzey Afrika ve Batı Afrika bölgelerinde bu gruplardan etkilenen çok sayıda devlet bulunmaktadır.

Son dönemde özellikle Sahel bölgesinin güneyindeki Batı Afrika ülkelerine doğru sıçrayan ve Batı Afrika kıyılarındaki geçişi kontrol etmeye çalışan grupların yoğunluğu da artmaktadır. Bu bölgedeki terör grupları son dönemde Gine Körfezi'ne doğru yayılırken Benin, Fildişi Sahili, Gana ve Togo bu yayılımdan etkilenen ülkelerdir. 1970'lerdeki petrol krizleri sonrası dünyadaki petrol arzına alternatif oluşturan Gine Körfezi'ndeki petrol kaynaklarının kontrolünü ele geçirmek cihatçı terör gruplarının yeni hedefi olarak görülebilir. Ayrıca, bölgede hemen her ülkede yoğun olarak bulunan Müslüman nüfus da bu terör gruplarının kamufle olabilmesi ya da yerel halktan destek alabilmesi için bir fırsat yaratmaktadır. Sahel bölgesinde birkaç farklı terörist grubun bir araya gelmesiyle 2017'de kurulan İslam ve Müslümanlar için Destek Cemaati (*Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin-JNIM*) adı altında kurulan terörist grup son 6 yılda özellikle askeri hedeflere yönelik saldırıları gerçekleştiren ana grup olarak gözükmüyor (Cline, 2023, s. 181). Yukarıda da belirtildiği üzere şu an sekiz farklı grup Sahel bölgesi merkezli olmak üzere Batı Afrika'da faaliyet gösteriyor. Bölgedeki devletler ve dış aktörler de bu bölgedeki terörizme karşı önlem almak için bazı adımlar atıyor.

Tablo 1

Sahel Bölgesindeki Cihatçı Terör Grupları ve Faaliyet Gösterdikleri Ülkeler / Bölgeler

<i>Al-Qaeda in the Islamic Maghreb (AQIM-Mağrip El-Kaidesi)</i>	Cezayir, Libya, Mali, Moritanya ve Nijer (Mağrip ve Sahel bölgelerinde etkin)
<i>Boko Haram (Batılı Eğitim Haram)</i>	Çad, Kamerun, Mali, Nijer ve Nijerya (Nijerya ve çevresinde etkin)
<i>Islamic State in the Greater Sahara (ISGS-Büyük Sahra'daki İslam Devleti)</i>	Burkina Faso, Mali ve Nijer (Merkezi Mali'de)
<i>Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (JNIM-İslam ve Müslümanlar için Destek Cemaati)</i>	Burkina Faso, Cezayir, Çad, Libya, Mali, Moritanya, Nijer ve Tunus (Mağrip ve Sahel bölgelerinde etkin)
<i>Ansar Dine (Dinin Yardımcıları)</i>	Mali, Moritanya ve Senegal (Mali merkezli)

<i>Katiba Macina / Macina Liberation Front</i> (Macina Özgürlük Hareketi)	Mali (<i>Ansar Dine</i> 'nin bir parçası)
<i>Ansar ul Islam</i> (İslam'ın Yardımcıları)	Burkina Faso ve Mali (Burkina Faso merkezli)
<i>Al Mourabitoun</i> (Gözcüler)	Burkina Faso, Cezayir, Fildişi Sahili, Libya, Mali ve Nijer (Mağrip El-Kaidesi'nin bir parçası)

Bu adımlardan en önemlisi G-5 Sahel Ortak Gücü olarak adlandırılan terörle mücadele birlikleridir. G-5 Sahel Ortak Gücü bu bölgedeki güvenliği tesis etmek için bir araya gelen Burkina Faso, Çad, Mali, Moritanya ve Nijer askeri birlikleri tarafından 2014 yılında kuruldu ve başta Fransa olmak üzere Batılı güçlerin desteğini aldı.³ 2017 yılından itibaren Fransa ile iş birliği içinde düzenlenen operasyonlarda cihatçı grupların liderleri öldürülse de bu gruplar tabanlarını genişletti (*International Crisis Group*, 2023). Ayrıca, genelde Kuzey Mali odaklı olan saldırılar iç bölgelere doğru kaydı ve ülkenin orta kısımları da terörizm saldırılarına maruz kalmaya başladı. Burkina Faso, Nijer ve Gine Körfezi'ndeki ülkeler de Mali üzerinden gelen bu tehditlerle karşılaştılar. Mali 2022 yılında G-5'ten ayrıldı ve bu ortak gücün geleceğini tehlikeye attı (Doxsee Thompson ve Harris, 2023). 2023'ün son günlerinde ise darbelerden etkilenen Burkina Faso ve Nijer de örgütten ayrılınca geriye sadece iki üyesi olan bir yapı kaldı. Bu gelişmenin ardından 6 Aralık 2023'te Çad ve Moritanya grubu feshedeceklerini açıkladılar (Al Jazeera, 2023). G-5 Sahel Ortak Gücü terörist faaliyetler Sahel bölgesinin içlerine yayıldıktan sonra kurulmuş ve terörizmin hızla yayılmasını engelleyememiştir. Mevcut durumda Fransa ve Batılı güçlerin temel korkusu onların yerini Rus paralı asker grubu olan Wagner'in almasıdır (Sandness, 2023, s. 16). Wagner grubu Afrika'da Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Sudan'da önemli bir etkiye erişirken son yıllarda listeye Mali de eklendi (Rampe, 2023).

Sahel bölgesindeki cihatçı grupların kökeninde başta Vaaz ve Savaş için Selefi Grubu (*Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat-GSPC*) olmak üzere 1990'lardaki Cezayir İç Savaşı sırasında ortaya çıkan gruplar vardır. Cezayir'deki Selefi hareketi 2006 yılında 11 Eylül'ün beşinci yıl dönümünde Usame bin Ladin'e bağlandıklarını açıkladı ve 2007 yılı itibarıyla örgütün adını Mağrip El-Kaidesi olarak değiştirdiler. Her ne kadar örgüt kısa vadede eylemlerini Cezayir'e yönelik gerçekleştirmiş olsa da bu değişiklik kuşkusuz ki ulus aşırı birimlerin bir zaferiydi (Skretting, 2023, s. 1377). Bu birleşimin ardından örgüt Cezayir'deki halk

3 G-5 Sahel Ortak Gücü ile alakalı bazı akademik çalışmalar ve raporlar: Sandnes (2023); De Coning ve Karlsrud (2021); Rupesinghe (2018).

desteğini yitirmeye başladı ve Cezayir yönetimi de örgütü güneye doğru itmeye başladı. 2012 sonrası Cezayir'deki Selefi hareketinin devamı olan gruplar başta Mağrip El-Kaidesi olmak üzere kendilerini bir anda Sahel bölgesinde özellikle Mali topraklarının kuzeyini kontrol ederken buldular (İbrahim, 2017, s. 6). Bu dönüşüm tabii ki sömürgecilikten başlayan ve küresel ölçekte cihatçılığın yayılmasıyla boyut değiştiren bir sürecin ürünü olarak okunmalıdır. Mağrip El-Kaidesi'nin Cezayir'den Sahel bölgesine doğru yön değiştirmesinin nedeni örgütün üyelerinin 2010'larla birlikte Sahel ülkelerinden gelen militanlardan oluşması görülebilir (Skretting, 2023, s. 1369). Mağrip El-Kaidesi 2011 sonlarına kadar güneye inmemekte dirense de Cezayirli olmayan militanlar örgütün Sahel bölgesine doğru inişinde önemli bir rol oynadılar (Skretting, 2023, s. 1371). Örgütün yeni adı her ne kadar Mağrip bölgesini kapsasa da asıl destek güneyden yani Sahel bölgesinden gelmeye devam ediyor.

İŞİD, 2000'ler boyunca dünya siyasetini meşgul eden El-Kaide'den kopan ve farklı bir yöntem ile cihadı gerçekleştirmeye çalışan grupların bir birleşimi olarak Irak ve Suriye'deki iç savaşlardan faydalanarak kendine alan açtı. Ancak, 2010'ların sonuna doğru Irak ve Suriye'de kısmen sağlanan istikrar ve uluslararası terörle mücadelede alınan başarılı sonuçlar bu örgütün Ortadoğu'dan Afrika'ya doğru yönelmesine yol açtı. 2011 Libya müdahalesi sonrası Kuzey Afrika'dan Sahra-altı Afrika'ya doğru inen gruplarla bir arada düşünüldüğünde yeni nesil cihatçı gruplar Sahel bölgesinde kendilerine yeni bir yaşam alanı buldular (Aldroubi, 2023). Diğer taraftan El-Kaide ise özellikle Doğu Afrika'da 11 Eylül Saldırıları öncesinde dahi var olan ve 1998'de Nairobi ve Darüsselam'daki ABD büyükelçiliklerine yönelik saldırıları gerçekleştiren bir örgüttü. Yine 2002 yılında Mombasa'daki saldırılarda da El-Kaide'nin parmağı vardı. 2000'ler boyunca dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleşen El-Kaide saldırılarının Afrika'daki diğer hedefi Kuzey Afrika bölgesi oldu ve örgüt Cezayir ve Fas'ta büyük saldırılar gerçekleştirdi.

Bugün Sahel bölgesinde farklı isimlerle yer alan ancak El-Kaide ve İŞİD'in yöntemlerini taklit eden çok sayıda cihatçı terör örgütü faaliyet göstermektedir. Afrika'da El-Kaide'nin kolları olarak faaliyet gösteren Somali'deki Eş-Şebab ve Cezayir'den çıkan Mağrip El-Kaidesi'nin sadece Batı'nın çıkarlarını hedef alan bir yapıda olduğunu iddia etmek sorunludur. Boko Haram yine benzer şekilde kuzey Nijerya ve yakın çevresinde etkili olan ve yerel hedefleri olan bir örgüttür. Bu grupların tarihine bakıldığında hedefleri buldukları ülkelerdeki veya bölgelerdeki yönetimleri kısmi ya da tamamen ele geçirmektir. Bu görüş en azından 2010'lara kadar geçerliliğini korur ancak sonraki yapılanmalar için ne

kadar geçerli tartışmalıdır çünkü ulus ötesi terörizm sürekli şekil ve hedef değiştirmektedir (Dowd ve Raleigh, 2013, s. 503).

Ibrahim (2017, s. 10), Afrika'daki birçok devletin sürdürülebilir devlet yapıları olduğunu öne sürer ve özellikle başkentlerde ve büyükşehirlerde merkezi otoritenin güçlü olduğunu ve buralarda cihatçı terör gruplarının pek fazla barınmadığını belirtir. Ancak, kırsal ve merkezden kopuk bölgelerde ise terör gruplarının kendilerine açabilecekleri çok büyük alanlar mevcuttur ve bu örgütler merkezlerini bu tarz yerlere konuştururlar. Gerek Sahel bölgesindeki gerekse Mağrip'teki terör grupları kırsalda özellikle ekonomik zorluklarla karşılaşan ve güvenlik problemleri yaşayan, sömürgecilik sonrası büyük ölçüde kabile şefleri gibi yerel güçler aracılığıyla yönetilen halkları etkileri altına almaya çalışıyorlar.

Sahra-altı Afrika'daki kırılgan devletlerde oluşan güç boşluklarından faydalanan bazı cihatçı terör grupları devletten yeterli hizmet alamayan özellikle kırsaldaki Müslüman olan yerel halkı ikna etme yetisine sahip olabiliyor. Zachary Devlin-Foltz (2010) aşırılarla mücadele etmenin yolu olarak ılımlı İslamcıların yerel istikrarı sağlamak için şiddet kullanarak Müslüman olmayanların bile desteğini alabileceğini ve yerel halkı aşırı gruplara karşı birleştirebileceğini iddia eder. Ona göre ılımlı İslamcılar aşırı gibi şeri hukuk ile yönetilmek istese de bu yolda cihadı bir yöntem olarak görmeyen gruplardır. Bu tartışmadaki en önemli değişken başarısız veya zayıf devletlerin halkının güvenliğini sağlayamadığı bir ortamın oluşmasıdır. Ibrahim (2017, s. 13) de benzer şekilde anaakım Selefilik'i güçlendirmenin cihatçı akımlara karşı bir çözüm olabileceğini savunur. Devlin-Foltz (2010, s. 3), aşırı ve ılımlı İslamcı gruplar olarak Mısır'daki İslami Cihat örgütüyle Müslüman kardeşleri örnek verir. Cezayir'de ise Mağrip El-Kaidesi ile askeri yönetimin siyasetten uzaklaştırdığı ılımlı İslamcılarını örnek verir. Ancak, bu önerinin gerçekleştiği başka örnekler devlet dışı silahlanmanın iç savaşa yol açtığını gösteriyor.

Bu bölümde görüldüğü üzere Sahel bölgesinde sekiz adet farklı cihatçı terör grubu bulunmaktadır. Burkina Faso, Mali ve Nijer başta olmak üzere bu gruplar bu bölgedeki ülkelere her yıl çok sayıda terör saldırısı düzenlemektedir. Bu bölgede sınır güvenliğini sağlayamayan kırılgan devlet yapıları Kuzey Afrika'dan yayılan cihatçı terörizm karşısında özellikle kırsal bölgelerde etkisiz kalmaktadır. Ayrıca, Boko Haram örneğinde görüldüğü üzere Batı Afrika'daki ülkelere de terör grupları çıkmaktadır ve bu gruplar bölgedeki diğer ülkeleri on yıl gibi kısa bir süre içinde etkisi altına almıştır. 2010 sonrası dönemde uluslararası terörizmin Sahel bölgesinde artan varlığı bu bölgeyi uluslararası güvenlik açısından

sorunlu bir yer haline getirmiştir. Bir sonraki bölümde literatürdeki tartışmalara ek olarak KDE ve KTE verileri aracılığıyla Sahel bölgesinde kırılğanlık ve terörizm arasındaki ilişki incelenecek ve sınır güvenliğine dair alternatif bir öneri sunulacaktır.

Sahel Bölgesindeki Ülkelerin Teröre Eğilimlerinin Karşılaştırmalı Analizi ve Sınır Güvenliği

Devletlerin karşılaştığı ekonomik, siyasi ve toplumsal baskıların analiz edildiği KDE’de 178 devletin kırılğanlık raporları her yıl *The Fund for Peace* tarafından yayınlanmaktadır. İçerik analizi aracılığıyla dört başlık altında 12 değişkene dair toplanan nicel veriler nitel yorumlama ile yayına hazırlanır. Uyum başlığı altında güvenlik araçları, ayrımcılık yapan elitler ve grup ayrımcılığı; ekonomi başlığı altında ekonomik gerileme, eşitsiz ekonomik kalkınma ve insan ve beyin göçü; siyaset başlığı altında devletin meşruiyeti, kamu hizmetleri ve insan hakları ve hukukun üstünlüğü; toplum başlığı altında demografik baskılar, mülteciler ve yerinden edilmiş kimseler ve dış müdahale ele alınır (*The Fund for Peace*, 2023). 2006 yılından bu yana devletlerin kırılğanlığının hesaplandığı KDE gerek bilim insanları gerek siyasetçiler gerek uluslararası örgütler tarafından kabul görmüş ve dikkate alınan bir endekstir. Paşagić (2020, s. 22) KDE ile KTE arasında doğrudan bir bağlantı kurmanın sorunlu olabileceğini çünkü kırılğanlık hesaplanırken analiz edilen değerlerin bazılarının doğrudan terörle alakalı olmadığını belirtir. Bir devletin neye göre başarısız olarak kabul edildiği konusu tartışmalı bir konu ancak literatürde KDE kabul gören bir veri setidir (Paşagić, 2020, ss. 21-22).

Dünya nüfusunun %99,7’sini oluşturan 163 ülkenin analiz edildiği KTE’de dört göstergeden oluşan birleşik bir ölçüm mekanizması vardır. Terörizmle alakalı olaylar, ölümler, yaralanmalar ve rehinelere KTE’nin temel değişkenleridir. Terörizmin etkisini ölçmek için beş yıllık ağırlıklı bir ortalama uygulanır ve her ülkeye etkinin şiddetini gösteren sıfır ile on arasında bir puan verilir. *Institute for Economics and Peace* tarafından yıllık olarak devletlerin terörizm puanları ve sıralamaları yayınlanır. KDE gibi geniş çevreler tarafından kabul gören bir analiz sistemine sahiptir.

KTE verilerine göre 2021 yılında Sahra-altı Afrika dünyadaki terör kaynaklı ölümlerin %48’ine ev sahipliği yaptı. Sahel dünyada terör örgütlerinin en hızlı büyüdüğü ve en ölümcül olduğu bölge olarak kayıtlara geçti (*Institute for Economics and Peace*, 2022). 2022 yılında ise Sahel bölgesindeki terör kaynaklı ölüm sayıları %7 oranında artarken dünyadaki terör kaynaklı ölümlerin %43’ü bu bölgede yaşandı (*Institute for Economics and Peace*, 2023). KDE’de ilk 24 sıradaki ülkelerin 18’i Afrika

ülkesi iken diğer altı ülkenin beşi halihazırda iç savaş yaşayan Afganistan, Myanmar, Suriye, Ukrayna ve Yemen gibi ülkeler. Listenin tepelerinden yer alan diğer ülke olan Haiti ise artık iç savaşın eşliğinde bir ülke olarak görülüyor (ReliefWeb, 2023b). KTE ve KDE verileri karşılaştırıldığında teröre maruz kalan bazı ülkelerin kırılmalıklarının az olması ya da kırılmalılığı fazla olan ülkelerin teröre maruz kalmaması bu iki endeks arasında doğrudan bir korelasyon kurulamayacağına işaret eder. Ancak, coğrafi, demografik, ekonomik, siyasi ve toplumsal şartlar göz önünde bulundurulduğunda bu veriler anlam kazanır. Örneğin, 2022 yılında teröre maruz kalan ve kırılmalı olmayan ABD, İsrail, Şili ve Yunanistan gibi ülkelerin her biri için belirli açıklamalar getirilebilir. Ancak, bu çalışmada tartışılan husus kırılmalılığın terörizme yol açıp açmadığıdır. Doğal olarak kırılmalı olmayan ülkelerde terör olayları yaşanmaz gibi bir iddia barındırmayan bir tartışmadır. Diğer taraftan kırılmalı olup teröre maruz kalmayan ülkeler açısından son yıllarda gördüğümüz üzere sınır güvenliği de terörün dışarıdan sızmasına karşı belirleyici bir değişken olarak değerlendirilebilir. Batı Afrika Sahel bölgesinde yer alan ve cihatçı teröre maruz kalma ihtimali olan ülkeler aşağıdaki tabloda KDE ve KTE puanları ve sıralamaları yönünden listelenmiştir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2

KDE'ye Göre Batı Afrika Sahel Bölgesinde Yer Alan Devletlerin⁴ 2023 Yılındaki Kırılmalılık ve KTE'ye Göre 2022 Yılındaki Terörizm Puanları ve Sıralamaları

Ülke	Puan (KDE)	Sıralama (KDE)	Puan (KTE)	Sıralama (KTE)
Çad	104.6	9.	6.168	19.
Mali	99.5	13.	8.412	4.
Gine	98.5	14.	0	93.*
Nijerya	98.0	15.	8.065	8.
Burkina Faso	94.0	21.	8.564	2.
Kamerun	94.0	21.	7.347	11.
Nijer	93.4	24.	7.616	10.
Fildişi Sahili	87.1	36.	3.747	47.
Moritanya	87.0	37.	0.291	87.

4 Listedeki ülkeler seçilirken Batı Afrika Sahel bölgesinde terörist grupların konuşlandığı Burkina Faso, Mali, Nijer ve Nijerya'nın Sahra-altı Afrika'daki komşuları göz önünde bulundurulmuştur. Batı Afrika bölgesini geniş olarak yorumladığımızda Ekvator Ginesi, Gabon, Gambiya, Gine Bissau, Liberya ve Sierra Leone bu hesaplamaların dışında tutulmuştur çünkü coğrafi olarak Sahel bölgesine temas eden ülkelerle komşulukları yoktur. Ayrıca, bu devletlerin hepsi son yıllardaki artan cihatçı terör saldırılarından etkilenmemiştir. Kuzey Afrika'da ise Mağrip bölgesi cihatçı terörist grupların saldırılarına maruz kalan Cezayir, Libya ve Tunus'u barındırmaktadır.

Togo	82.1	47.	4.915	27.
Benin	73.3	74.	4.84	28.
Senegal	71.5	80.	1.108	77.
Gana	62.3	107.	0**	93.*

KDE ve KTE verileriyle yazar tarafından oluşturuldu.

*KTE'de 93. Sırada 76 tane ülke yer alıyor.

**Gana'nın KTE'deki puanı 2022 yılı için 0 gözükmemektedir ancak 2023 yılının ilk yarısında ülke kuzeyden cihatçı terör saldırısı girişimine maruz kalmıştır ve 10 kişi hayatını kaybetmiştir (AFP, 2023a).

Tablo 2'de listelenen verilere göre terörizm ve kırılganlık arasındaki bağlantıyı doğrulayan ve yanlışlamayan dokuz tane örnek bulunmaktadır. Bunlar bu ilişkiyi hem olumsuz hem de olumlu olarak tecrübe eden örneklerdir. Burkina Faso, Çad, Fildişi Sahili, Kamerun, Mali, Nijer, Nijerya ve Togo hem kırılgan hem de terör saldırılarına maruz kalan ülkelerdir. Bu ülkeler arasında en ilginç değişimi yaşayan ülkeler Burkina Faso ve Mali'dir. Mali geçmişinde ayrılıkçı terör olan bir ülke olarak KTE skoru ilk hesaplandığı yıldan bu yana sürekli kötüye giden ancak 2012 öncesi KDE skoru iyi durumda olan bir örnektir. Yukarıda detaylı bir şekilde tartışıldığı üzere 2011 Libya İç Savaşı sonrası Cezayir'den güneye doğru inen cihatçı grupların tabanlarını çeşitlendirmeleri ve genişletmeleriyle birlikte Mali'deki ayrılıkçı terör yerini cihatçı teröre bırakmıştır. Bu andan sonra Mali'nin KDE skoru sürekli zayıflamaktadır. Güncel verilere göre Mali KDE'de 13. KTE'de ise 4. sırada yer almaktadır. Burkina Faso'da da benzer bir şekilde 2015 öncesi KTE'de kayıt altına alınmış herhangi bir vaka yokken 2015 sonrası listenin en üst sıralarında yer alan bir ülke haline gelmiştir. Diğer taraftan Burkina Faso'nun kırılganlığı 47. sıraya gerileyerek 2019 yılında dip noktasını görürken bu yıldan sonra hızlı bir artış olduğu gözlemlenebilir. Güncel verilere göre Burkina Faso KDE'de 21. KTE'de ise 2. sırada yer almaktadır.

KDE'de 80. ve 107. sıralarda yer alan Senegal ve Gana ise kırılgan olmayıp terörden etkilenmeyen iki ülkedir. Senegal'in en büyük şansı Moritanya'nın Mali'nin kuzeyindeki terörizme yönelik aldığı başarılı önlemlerdir çünkü bu sayede Mali'den Senegal'e doğru geçişkenlik sınırlandırılmıştır. Gana ise Burkina Faso'nun kuzeyinde yoğunlaşan terör saldırılarından bu ülkeyi tampon bölge olarak kullanarak korunmaktadır. Ancak, Burkina Faso'daki kırılganlık tabloda görüldüğü üzere 2023 yılında Gana'nın kuzeyinde bir terör saldırısı girişimine yol açmıştır. Devlet kırılganlığı az olan Gana bu saldırılara karşı Sahel bölgesindeki ülkelere oranla daha hızlı bir şekilde önlem almaktadır (FIIAPP, 2023).

Ancak, bölgedeki kırılmalı devlet sayısının fazlalığı Gana'yı bu sarmalın içine itebilir.

KDE'de 14. ve 37. sırada yer alan Gine ve Moritanya ise kırılmalı olmalarına rağmen terörden etkilenmeyen iki aykırı örnek olarak karşımıza çıkıyor. Moritanya, Mali ile olan 2,236 km uzunluğundaki sınırını cihatçı terör saldırılarından korumak için uzun yıllardır hem politika geliştiren hem de askeri önlemler alan bir yönetime sahiptir. Moritanya, 2010 yılından beri Batı Sahra, Cezayir, Mali ve Senegal sınırları ile üç tane uluslararası havaalanına dair güvenlik önlemlerini önemli derecede arttırdı (Frowd, 2014, s. 227). 2017 yılında Mali ve Cezayir ile olan Kuzeydoğu sınırını komple insan geçişine kapatan Moritanya burayı askeri bölge ilan etmiştir (Akwei, 2017). Moritanya KTE'de 2013 yılında 65. ve 2014 yılında 76. sırada yer alırken 2015 sonrası dönemde bir daha ilk 80 ülke arasına hiç girmemiştir.

Diğer taraftan Gine'nin yakın dönemde kırılmalılık karnesini zayıflatan en önemli neden 2021 yılında Mamady Doumbouya önderliğinde gerçekleşen askeri darbeye birlikte cunta yönetiminin devleti ele geçirmesi olarak yorumlanabilir. Ancak, bunun öncesinde de 2006 yılından bu yana KDE'de ilk 15 sıradan hiç aşağıya düşmeyen ve yapısal kırılmalılıkları da olan bir ülkedir. Bütün bunlara rağmen ülkede 2011 yılından bu yana herhangi bir terör saldırısı kaydedilmemiştir. 2019 yılında INTERPOL işbirliği ile Gine sınırlarından yasadışı yollarla geçmeye çalışan kişilerin tespitine dair gerçekleştirilen *Operation Stop* adlı bir operasyon ile bu sınırların güvenliğini arttırmanın yolları aranmıştır (INTERPOL, 2019). 2020-2023 yılları arasında Gine, Liberya ve Sierra Leone sınırlarını kapsayacak şekilde Birleşmiş Milletler kuruluşları aracılığıyla içerisinde bu üç ülke arasındaki işbirliğini güçlendirmeye ve toplumsal uyumu arttırmaya yönelik bir proje uygulandı (United Nations Network on Migration, 2023). Gana ise benzer şekilde sınır güvenliğini terör tehdidine karşı arttırmak amacıyla Avrupa Birliği'nden (AB) Ekim 2023'te 105 adet silahlı aracı içeren bir filoyu teslim aldı (AFP, 2023b). Gana'ya ek olarak Benin, Fildişi Sahili ve Togo'yu da içerecek şekilde Batı Afrika kıyılarında yer alan ülkelerin terörizme karşı savunma ve güvenliklerini güçlendirmeleri amacıyla AB tarafından 616 milyon avroluk bir yardım paketi hazırlandı (AFP, 2023b). 2020'ler öncesinde de AB ve üye ülkeler ile Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası ortakları Batı Afrika'da sınır yönetimini son yıllarda yoğunlaştırmıştı (Frowd, 2014, s. 226). Ayrıca Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS-*Economic Community of West African States*) ve Çad Gölü Havzası Komisyonu (LCBC-*Lake Chad Basin Commission*) gibi bölgesel örgütler de Batı Afrika ve Sahel bölgesinde

güvenliğin sağlanabilmesi için girişimlerde bulunmaktadırlar (Bala ve Tar, 2021, s. 190).

Gerekli şartlar oluştuğunda özellikle Sahel bölgesi açısından her devletin terörizme açık olduğu ortadadır. Ancak, Moritanya gibi aykırı örnekler bize kırılmalığa rağmen terörün engellenebileceğini göstermektedir. Gana ve Gine başta olmak üzere Sahel bölgesindeki devletlerin kaderini yaşamak istemeyen Batı Afrika ülkeleri Moritanya'nın yönteminin bir benzerini uygulayıp sınır güvenliğini arttırarak terörizme karşı önlem almaya devam ediyor. Batı Afrika ve Sahel bölgesinde kırılmalı olup terörizmin yayılmasını engelleyen devletler sınır güvenliğini sağlayabilen devletlerdir. Sadece başkentte değil kırsalda da güvenliğini sağlayabilmek birçok Sahel ülkesi için nerdeyse imkansızdır. Sahel bölgesindeki devletlerin yapısı merkezi kontrol altında tutup kırsalı kontrol edememek üzerine kuruludur (Bøås ve Strazzari, 2020, s. 3). Dolayısıyla, devlet kırılmalığının yanında sınırların güvenliğini sağlayamamak da terörizme yol açan nedenler arasında sayılabilir.

Afrika ülkelerinin sınırları bağımsızlıktan miras kalan, keyfi ve yanlış çizilmiş sınırlar olarak görülmektedir (Adesanya, 2023, s. 6). Bu sınırlar zaman içerisinde yanlış yönetilmelerinin de etkisiyle Afrika ülkelerinin güvenliğine yönelik silah kaçakçılığı ya da yasadışı uyuşturucu ticareti gibi ciddi sorunlara yol açtı (Adesanya, 2023, s. 6). Ayrıca, sınır aşan küresel terör örgütleri Sahel bölgesinde yayılmak için önemli bir fırsat buldular.⁵ Uzun ve korumasız sınırlar ile geçişliliğin fazla olduğu sınırlar, kontrol mekanizmasının merkezden uzakta işlevsel olmadığı geçiş devletlerinin sınırları, siyasi veya bölgesel çatışmanın parçası olan ve belirli toprak parçaları üzerinde kontrolünü yitiren devletlerin bulunduğu alanlardaki sınırlar, sınırının en az bir tarafında yolsuzluğun yaygın olduğu ülkelerdeki sınırlar ve ulus aşırı suça veya terörizme iştirak eden hükümetlerin bulunduğu ülkelerdeki sınırlar savunmasız olarak adlandırılabilir (Shelley, 2006, s. 257). Sahel bölgesi genel olarak uzun ve korumasız sınırlara sahip bir geçiş bölgesi olarak görülebilir (Frowd, 2014, s. 226). Bu bölgede özellikle terörün yayılmasıyla birlikte, yukarıda Shelley'in (2006) tanımlarına uyan çok sayıda devlet bulunmaktadır. Solomon (2015, s. 18) sınır güvenliğini geliştirmeden, istihbarat kapasitesini arttırmadan ya da teröristlere giden paranın geçişini önleyemeden terörizmi Afrika'da önlemek mümkün gözükmemektedir diye iddia eder. Benzer şekilde, Shelley (2006, s. 266) terörizmi sınırlandırmak için sadece insanların hareketini engellemek yeterli bir çözüm değildir

5 Küresel terör örgütleri ve güvenlik ile alakalı detaylı bir araştırma için bkz. Baysal vd. (2019).

der. Baysal, Karakaş ve Lüleci-Sula (2019, s. 1218) ise küresel terörün sınırların önemsizleştirilmesine katkıda bulunduğunu ve sınırların önemini kaybettiğini de göstermektedir diye iddia eder. Ancak bu demek değildir ki sınır güvenliği de önemini yitirmiştir. Tam tersine sınırlarda güvenliği sağlamak için geleneksel askeri çözümlerin yanında insani çözümler de bulunmalıdır. Sınırların kapatılması değil sınırların yönetilmesi Moritanya örneğinde görüldüğü üzere daha işlevsel bir çözüm olarak görülebilir. Moritanya gibi sıra dışı örnekler bu sınırları düzenlemede tek taraflı bir çabanın yeterli olabileceğini gösterse de sınır geçişinin kolay olduğu Sahel bölgesinde uluslararası yardımlaşma ve iş birliği ulus aşan terör saldırılarına karşı önlem almak için önemlidir.

Sonuç

Sahel bölgesi üzerinden gerçekleştirilen bu tartışma benzer devlet yapılarının yer aldığı Afrika kıtasının geri kalanına genellenebilir. Afrika'da Burundi, Cezayir, Cibuti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya, Libya, Mozambik, Orta Afrika Cumhuriyeti, Somali, Tanzanya, Tunus ve Uganda uzun yıllardır terör saldırılarına maruz kalan ve kırılganlık puanları çok umut verici olmayan ülkelerdir. Elbette yukarıda değinildiği gibi gelişmiş ülkelerde de terör saldırıları gerçekleşmekte ancak bu saldırıları gerçekleştirenler genelde Kuzey Afrika, Sahel, Ortadoğu ve Güneydoğu Asya bölgelerinde kendilerine yaşam alanı bulan örgütlerin bir uzantıdır. Terörist saldırıya açık olmakla terörizme yaşam alanı sağlamak arasında ince bir çizgi vardır ve Batı Afrika ve Sahel'deki ülkelerin az bir kısmı şu an için sadece terörist saldırıya açık ancak terörizme yaşam alanı sağlamayan ülkelerdir. Büyük bir çoğunluğu ise terörün etkisi altındadır ve bu terörizm dalgası yeterli önlemi alamayan komşu ülkelere hızla yayılmaktadır.

Devlet kırılganlığı ile terörizm arasındaki ilişki Sahra-altı Afrika bölgesi gibi kırılganlığın yoğun olduğu yerlerde son yıllarda sıkça gözlemlenmektedir. 2000'lerin başında yapılan akademik çalışmalar El-Kaide'ye ev sahipliği yapan Afganistan'ın ayrıksı bir örnek olduğuna odaklanmıştı (Hehir, 2007; Menkhaus, 2003; Newman, 2007; Patrick, 2011; Simons ve Tucker, 2007; Von Hippel, 2002). Ayrıca bu çalışmalar eleştirel bir bakış açısıyla o dönemki Amerikan ve Britanyalı devlet yöneticilerinin kırılganlık ve terörizm arasındaki ilişkiyi vurgulayan açıklamalarını yanlışlama amacı da gütmüştür (Rotberg, 2002). Fakat 2010'lardan itibaren birkaç ülkeyi aşan uluslararası terörizm faaliyetleri devlet kırılganlığı ve terörizm arasındaki ilişkinin yeniden araştırılmasına yol açtı (Howard, 2014; 2010; Okafor ve Piesse, 2018; Paşagić, 2020; Piazza, 2008; 2007). Özellikle bu

dönemdeki ampirik çalışmaların sonuçları bu ilişkiyi doğrular nitelikteydi. Fakat Sahel bölgesindeki örnekleri tek tek incelediğimizde kırılğanlığın tek başına terörizme yol açtığını doğrulamak güçtür. Dolayısıyla, bu çalışma devlet kırılğanlığının tek başına terörizmin sebebi olarak belli bir dereceye kadar görülebileceğini iddia eder ve sınır güvenliğinin de denkleme dahil edilmesi gereken bir etken olabileceğini öne sürer.

Sahel bölgesi örneğinde görüldüğü üzere kırılğan olduğu halde terörizmden uzak durmayı başaran devletler vardır. Moritanya'nın Cezayir ve Mali sınırlarına yönelik geliştirdiği askeri ve siyasi önlemler bu ülkeyi diğerlerinden ayıran en önemli nokta olarak ön plana çıkıyor (Akwei, 2017). Moritanya'yı aykırı bir vaka olarak değerlendirdiğimizde tartışılan hipoteze bir bağımsız değişken daha eklenebilir. Sınır güvenliğinin sağlanıp sağlanamaması bu konuda öne çıkan başka bir bağımsız değişkendir. Dolayısıyla sadece kırılğanlık değil sınır güvenliği de terörizmin yayılması konusunda etkisi olan bir neden olarak değerlendirilebilir (Bala ve Tar, 2021, s. 200).⁶ 2010'ların başında *Boko Haram* terörü Nijerya'nın kuzeyinde yükselirken kısa süre içerisinde Çad, Kamerun, Mali ve Nijer'de de aktif olabileceği ihtimal dahilinde görülmemiştir. Mali'de ayrılıkçı Tuaregler ile barışın sağlandığı dönemde 2015 yılı sonrasında bir anda yükselen cihatçı terörizm yine 2011 Libya müdahalesi öncesi öngörülebilir bir mesele değildi. Sahel bölgesindeki devletlerin acilen kırılğanlığa yol açan sorunlara yönelik politikalar geliştirip komşu ülkelerinde konuşlanan terörist yapılara karşı sınırlarını güvenli hale getirerek önlem almaları gerekmektedir.

Bu çalışmada ortaya konulduğu üzere devlet kırılğanlığı ve terörizm arasındaki ilişki sınır güvenliğini sağlayamayan devletler üzerinden Sahel bölgesinde son yıllarda giderek belirginleşmektedir. Gerek ulusal yönetimler gerekse bölgesel ve küresel örgütler Sahel bölgesi ve etrafındaki sorunu çözmek için harekete geçmelidirler. Bu noktada özellikle Afrika'nın kendi içinde bir çözüm bulması amacıyla Afrika Birliği önderliğinde bu bölgeye yönelik askeri, ekonomik, siyasi ve toplumsal çözümler bir an önce hayata geçirilmelidir. Sınır güvenliğinin nasıl sağlanacağı ayrı bir tartışmanın konusudur ancak bu aktörler devletlerin sınır güvenliğini sağlamak için hareket geçmelidirler. Özellikle Mali, Burkina Faso ve Nijer arasında yaşanan geçişkenlik bu konuda zafiyetin terörün yayılmasında etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

6 Bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımı Sahel ve Batı Afrika bölgesinde terörizmin önlenmesi konusunda alternatif bir yaklaşım olarak Bala ve Tar (2021) tarafından ele alınmıştır. Bu alternatif yaklaşım mevcut çalışmanın konusunu aşsa da tartışmayı başka bir boyuta taşıyan önemli bir çalışma olarak önerilmektedir.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Adesanya, O. P. (2023). Maritime crimes and the Gulf of Guinea. *Cogent Social Sciences*, 9(1), 2241263. <https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2241263>

AFP. (2023a, Şubat 9). Attempted bombing in north Ghana fuels jihadist fears. Erişim tarihi: 19 Temmuz 2023, <https://www.france24.com/en/live-news/20230209-attempted-bombing-in-north-ghana-fuels-jihadist-fears>

AFP. (2023b, Ekim 28). Ghana gets more EU aid for border security. Erişim tarihi: 14 Aralık 2023, <https://www.france24.com/en/live-news/20231028-ghana-gets-more-eu-aid-for-border-security>

Akwei, I. (2017, Temmuz 14). Mauritania declares border with Algeria, Mali no-go zones. Erişim tarihi: 19 Temmuz 2023, <https://www.africanews.com/2017/07/14/mauritania-declares-border-with-algeria-mali-no-go-zones/>

Al Jazeera. (t.y.). Chad, Mauritania pave way for dissolution of G5 Sahel alliance. Erişim tarihi: 18 Aralık 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/6/chad-mauritania-pave-way-to-dissolve-g5-anti-rebel-alliance>

Aldroubi, M. (2023, Haziran 8). Where does ISIS have a presence now? Group's reign of terror wanes in Middle East. Erişim tarihi: 18 Temmuz 2023, <https://www.thenationalnews.com/mena/2023/06/08/where-does-isis-have-a-presence-now-groups-reign-of-terror-wanes-in-middle-east/>

Bala, B., and Tar, U. A. (2021). Regional Cooperation in West Africa: Counter-Terrorism and Counter-Insurgency. *African Security*, 14(2), 186-207. <https://doi.org/10.1080/19392206.2021.1929747>

Baysal, B., Karakaş, U., and Lüleci-Sula, Ç. (2019). Uluslararası siyaset sosyolojisi ve güvenlik: Küresel terörizm, sınır güvenliği ve vatandaşlık örnekleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1203-1231. <https://doi.org/10.33630/ausbf.571623>

Bøås, M., and Strazzari, F. (2020). Governance, fragility and insurgency in the Sahel: A Hybrid political order in the making. *The International Spectator*, 55(4), 1-17. <https://doi.org/10.1080/03932729.2020.1835324>

Charbonneau, B. (2021). Counter-insurgency governance in the Sahel. *International Affairs*, 97(6), 1805-1823. <https://doi.org/10.1093/ia/iiab182>

Cline, L. E. (2023). Jihadist movements in the Sahel: Rise of the Fulani?

Terrorism and Political Violence, 35(1), 175-191. <https://doi.org/10.1080/09546553.2021.1888082>

de Coning, C. and Karlsrud, J. (2021). Enhancing the effectiveness of the G5 Sahel force by strengthening strategic coherence and international support. *Norwegian Institute of International Affairs (NUPI)*. <https://www.jstor.org/stable/resrep38858>

Devlin-Foltz, Z. (2010). Africa's fragile states: Empowering extremists, exporting terrorism. *Africa Center for Strategic Studies*. Erişim tarihi: 17 Temmuz 2023, <https://africacenter.org/publication/africas-fragile-states-empowering-extremists-exporting-terrorism/>

Dowd, C. and Raleigh, C. (2013). Briefing: The myth of global islamic terrorism and local conflict in Mali and the Sahel. *African Affairs*, 112(448), 498-509.

Doxsee, C., Thompson, J. and Harris, M. (2022, Şubat 3). The end of operation Barkhane and the future of counterterrorism in Mali. *Center for Strategic & International Studies*. Erişim tarihi: 18 Temmuz 2023, <https://www.csis.org/analysis/end-operation-barkhane-and-future-counterterrorism-mali>

FIIAPP. (2023, Mayıs 10). Ghana fights terrorism with European support. Erişim tarihi: 18 Eylül 2023, <https://www.fiiapp.org/en/noticias/ghana-fights-terrorism-with-european-support/>

Frowd, P. M. (2014). The field of border control in Mauritania. *Security Dialogue*, 45(3), 226-241.

Hehir, A. (2007). The Myth of the failed state and the war on terror: A challenge to the conventional wisdom. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 1(3), 307-332. <https://doi.org/10.1080/17502970701592256>

Howard, T. (2010). Failed states and the spread of terrorism in Sub-Saharan Africa. *Studies in Conflict & Terrorism*, 33(11), 960-988. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2010.514696>

Howard, T. (2014). *Failed states and the origins of violence: A comparative analysis of state failure as a root cause of terrorism and political violence*. Farnham, Surrey, England: Routledge.

Ibrahim, I. Y. (2017). *The wave of Jihadist insurgency in West Africa: Global ideology, local context, individual motivations*. Paris: OECD. <https://doi.org/10.1787/eb95c0a9-en>

Interpol. (2019). INTERPOL operation advances border security in West Africa. Erişim tarihi: 14 Aralık 2023, <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2019/INTERPOL-operation-advances-border-security-in-West-Africa>

Kaplan, J. (2016). Waves of political terrorism. İçinde *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.24>

Lutz, J. and Lutz, B. (2019). *Global terrorism* (4th. edition). New York: Routledge.

Menkhaus, K. (2003). Quasi-states, nation-building, and terrorist safe havens. *Journal of Conflict Studies*, 23(2), 7-23.

Newman, E. (2007). Weak states, state failure, and terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 19(4), 463-488. <https://doi.org/10.1080/09546550701590636>

Okafor, G., & Piesse, J. (2018). Empirical investigation into the determinants of terrorism: Evidence from fragile states. *Defence and Peace Economics*, 29(6), 697-711. <https://doi.org/10.1080/10242694.2017.1289746>

Pašagić, A. (2020). Failed states and terrorism: Justifiability of transnational interventions from a counterterrorism perspective. *Perspectives on Terrorism*, 14(3), 19-28.

Patrick, S. (2011). *Weak Links: Fragile states, global threats, and international security*. Oxford ; New York: Oxford University Press.

Piazza, J. A. (2007). Draining the swamp: Democracy promotion, state failure, and terrorism in 19 middle eastern countries. *Studies in Conflict & Terrorism*, 30(6), 521-539. <https://doi.org/10.1080/10576100701329576>

Piazza, J. A. (2008). Incubators of terror: Do failed and failing states promote transnational terrorism? *International Studies Quarterly*, 52(3), 469-488.

Rampe, W. (2023, Mayıs 23). What is Russia's Wagner group doing in Africa? Erişim tarihi: 18 Temmuz 2023, <https://www.cfr.org/in-brief/what-russias-wagner-group-doing-africa>

Rapoport, D. C. (2004). The four waves of modern terrorism. İçinde A. K. Cronin & J. M. Ludes (Ed.), *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy* (ss. 46-73). Washington, D.C: Georgetown University Press.

Rapoport, D. C. (2022). *Waves of global terrorism: From 1879 to the present*. New York: Columbia University Press. <https://www.jstor.org/stable/10.7312/rapo13302>

ReliefWeb. (2023a, Mayıs 1). Escalating violence is pushing Haiti to the brink of civil war between gangs and civilians. "Nobody is safe. Nowhere is safe." Erişim tarihi: 18 Temmuz 2023, <https://reliefweb.int/report/haiti/escalating-violence-pushing-haiti-brink-civil-war-between-gangs-and-civilians-nobody-safe-nowhere-safe>

ReliefWeb. (2023b, Temmuz 18). Situation in central Sahel, Liptako Gourma and Coastal countries, DTM Monthly Dashboard #38 (June 2023)—Burkina Faso | ReliefWeb. Erişim tarihi: 18 Temmuz 2023, <https://reliefweb.int/report/burkina-faso/situation-central-sahel-liptako-gourma-and-coastal-countries-dtm-monthly-dashboard-38-june-2023>

Rogers, P. (2018). Terrorism. İçinde P. D. Williams & M. McDonald (Ed.), *Security Studies* (3. bs, ss. 395-407). London ; New York: Routledge.

Rotberg, R. I. (2002). Failed states in a world of terror. *Foreign Affairs*, 81(4), 127-140. <https://doi.org/10.2307/20033245>

Rupesinghe, N. (2018). The Joint force of the G5 Sahel: An appropriate response to combat terrorism? *Conflict Trends*, (2), 11-18.

Sandnes, M. (2023). The relationship between the G5 Sahel joint force and external actors: A discursive interpretation. *Canadian Journal of African Studies / Revue canadienne des études africaines*, 57(1), 71-90. <https://doi.org/10.1080/00083968.2022.2058572>

Shelley, L. I. (2006). Border issues: Transnational crime and terrorism. İçinde M. Caparini & O. Marenin (Ed.), *Borders and Security Governance: Managing Borders in a Globalised World* (ss. 255-270). Geneva: Lit Verlag.

Simons, A. and Tucker, D. (2007). The misleading problem of failed states: A 'socio-geography' of terrorism in the post-9/11 era. *Third World Quarterly*, 28(2), 387-401. <https://doi.org/10.1080/01436590601153887>

Skretting, V. B. (2023). Al-Qaida in the Islamic Maghrib's expansion in the Sahara: New insights from primary sources. *Studies in Conflict & Terrorism*, 46(8), 1368-1392. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1822593>

Smith, M. E. (2020). *Uluslararası güvenlik* (R. Gözen, Çev.). Ankara: Felix Kitap.

Solomon, H. (2015). *Terrorism and counter-terrorism in Africa*. London: Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9781137489890>

United Nations Network on Migration. (2023). Strengthening border management, social cohesion, and cross-border security in the Parrot's Beak area. Erişim tarihi: 14 Aralık 2023, <https://migrationnetwork.un.org/projects/strengthening-border-management-social-cohesion-and-cross-border-security-parrots-beak>

Von Hippel, K. (2002). The roots of terrorism: Probing the myths. *The Political Quarterly*, 73(1), 25-39. <https://doi.org/10.1111/1467-923X.73.s1.4>

World Food Programme. (2023, Temmuz 23). Central Sahel emergency | World Food Programme Erişim tarihi: 20 Aralık 2023, <https://www.wfp.org/emergencies/sahel-emergency>